

Ingen katastrofe for psykologien

Jan Smedslund
professor emeritus, Universitetet i Oslo

Empirisk forskning er leting etter observasjoner som sier noe om hva vi kan vente i fremtiden. Empiri har bare en hensikt hvis den gir mulighet for å forutsi.

VITENSKAPSTEORI

NÅR KOLLEGER med livslang forskningsbakgrunn og livslang praktisk bakgrunn er uenige, kan forklaringen delvis ligge i misforståelser. På ett punkt er dette helt klart. Skjerve og Reichelt skriver følgende i augustutgaven av *Psykologtidsskriftet*: «Empiri er vanlig forstått som sansebasert observasjon, i forskning eventuelt som registreringer fra et måleinstrument.» Med en slik tolkning blir en antiempirisk posisjon selvfølgelig helt urimelig, og den pågående diskusjonen om replikasjon av psykologisk forskning helt uforståelig. Det man diskuterer, er jo ikke primært om observasjonene er *korrekte*, men om de kan *gjentas*! Empirisk forskning er leting etter observasjoner som sier noe om hva vi kan *vente i fremtiden*. Empiri har bare en hensikt hvis den gir mulighet for å *forutsi*. Selve ordet «kunnskap» viser til noe som er gyldig ut over her-og-nå.

Tvert imot tror jeg kvaliteten vil stige når man innser at psykologi er et område som er lite egnet for empiriske studier

Skjerve og Reichelt spør om under hvilke «spesielle omstendigheter» jeg tror at empirisk forskning allikevel kan ha verdi. Jeg tenker da i første rekke på undersøkelser av virkninger av intervensjoner på gjennomsnitt i store befolkningsgrupper (f.eks. vedrørende skolesystemer, helse- og sosiallovgivning, fengselssystemer, osv.), fordi man kan anta at forandringer vil skje langsomt (Smedslund & Ross, 2008). Observasjoner selv av små forskjeller og korrelasjoner vil derfor kunne være sosialpolitisk verdifulle en tid fremover. Dette kan også gjelde det som Skjerve og Reichelt nevner om empiriske studier av «risikofaktorer» i store befolkningsgrupper.

Pseudoempiri

Skjerves og Reichelts henvisning til tradisjonen fra Gerald Patterson belyser direkte et punkt der dagens psykologiske forskere etter min mening tar feil. Familiesamspillene som er observert, kan ikke bare gi opphav til induktivt resonnement (fordi A er observert å bli fulgt av B, vil A fortsette å bli fulgt av B), men også til en forståelse av at A *impliserer* B. Altså at B følger logisk av A. Med andre ord kan utsagn om regelmessigheter i familiedynamikk være *pseudoempiriske* (Smedslund, 1991) fordi de egentlig uttrykker logiske sannheter. Et eksempel som ligger nær den atferdspsykologiske tradisjonen som Skjerve og Reichelt sogner til, er min påvisning av at *hele* Albert Banduras teori er pseudoempirisk, og altså kan logisk avledes av hva ordene betyr (Smedslund, 1978). I kortform betyr dette at vi ofte ikke behøver å samle inn data om psykologiske sammenhenger fordi disse følger av

hva de ordene vi bruker, betyr. En enkel måte å undersøke dette på er å spørre om det *motsatte* av en psykologisk hypotese kan være riktig. Hvis dette er mulig, er hypotesen empirisk. Hvis det derimot er umulig å tenke seg at det motsatte er riktig, er hypotesen logisk nødvendig. Forklaringen på at vi så lett søker til empiri, er at vi ikke grundig nok analyserer strukturen i vårt begrepssystem. Mye tyder på at de sammenhengene vi mener å kunne observere, ofte kan avledes logisk fra meningen med de ordene vi bruker. Forskjellen mellom en empirisk og en logisk hypotese er at den førstnevnte kan tenkes å være gal, mens den sistnevnte må være sann så lenge ordene som er brukt, har en gitt mening.

Til slutt vil jeg kommentere dette utsagnet fra Skjerve og Reichelt: «Det er ikke kunnskapsløshet som karakteriserer ikke-viteren, men reflektert bruk av kunnskapen.» Jeg er helt enig i denne formuleringen, bortsett fra at jeg ikke tror bricoleurens kunnskap stammer fra empirisk forskning. Jeg tror derimot at en «ikke-vitende» holdning er resultatet av en innsikt om hva som er mulig basert på psykologisk «common sense». Denne er innbakt i språket, som er utviklet gjennom menneskenes sosiale liv gjennom utallige generasjoner, og også nedlagt i våre gener. Vi vet alle uendelig mye om det å være menneske (Smedslund, 2012.) Hva vi i tillegg har lært av over hundre års forsøk på å bygge en vitenskap, er at enkeltmennesker er svært lite forutsigbare bortsett fra når de følger sosiale regler, og at vi oppfatter verden gjennom basale begreper som setter en grense for hva vi kan forstå. Denne begrensningen er uttrykt i Joachim Israels påpekning av at man ikke kan blåse opp en ballong innenfra (Israel, 1977.) Vi kan bare observere innsiden av ballongen.

Jeg er *ikke* enig med Skjerve og Reichelt i at det er vanskelig å se hvordan man ut fra mine tanker og resonnementer skal få til en «kvalitetsheving av den profesjonelle virksomheten». Tvert imot tror jeg kvaliteten vil stige når man innser at psykologi er et område som er lite egnet for empiriske studier (Smedslund, 2009, 2015). Jeg tror dette kan skje ved at vi slutter å bare lete etter regelmessigheter i verden sett gjennom våre briller (empiri), og begynner å se grundigere på brillene vi ser verden *gjennom*. Noe av dette arbeidet er påbegynt (Smedslund, 1988, 1997).

La meg gjøre det helt klart: Jeg mener psykologi kan opprettholdes som akademisk fag og med profesjonsstudium. Den akademiske delen vil bare skifte fra statistikk, empirisk metodikk og empiriske teorier til filosofi, psykologihistorie, og psykologikk, og den praktiske delen vil på mange punkter likne dagens, men med en annen begrepsmessig horisont. Det er en stor og nødvendig forandring, men ingen «katastrofe».

Debatt om vitenskapsteori

Tidligere innlegg:

Nr. 4 – 2017 Det kommer an på (Smedslund)

Nr. 5 – 2017 Smedslunds hjertesukk (Ray Wilson)

Nr. 6 – 2017 Et gjensyn med «Faget som ville være naturvitenskap» (Moxnes)

Nr. 6 – 2017 Psykologisk empiri er som virvlene i en bekk (Smedslund)

Nr. 8 – 2017 Varsel om en katastrofe (Skjerve & Reichelt)

Referanser

Israel, J. (1977). *The dialectics of language and the language of dialectics*. Munksgaard.

Skjerve, J. & Reichelt, S. (2017). Varsel om en katastrofe. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 54, 761–763.

- Smedslund, J. (1978). Bandura's theory of self-efficacy : a set of common sense theorems. *Scandinavian Journal of Psychology*, 19, 1–14.
- Smedslund, J. (1988). *Psycho-Logic*. Springer-Verlag.
- Smedslund, J. (1991). The pseudoempirical in psychology and the case for psychologic. *Psychological Inquiry*, 2, 325–338. (Target article).
- Smedslund, J. (1997). *The Structure of Psychological Common Sense*. Lawrence Erlbaum.
- Smedslund, J. (2009). The mismatch between current research methods and the nature of psychological phenomena: What researchers must learn from practitioners. *Theory and Psychology*, 19(6), 1–17.
- Smedslund, J. 2012. What follows from what we all know about human beings. *Theory & Psychology*, 22, 658–668.
- Smedslund, J. & Ross, L. (2014). Research-Based Knowledge in Psychology: What, if anything is its Incremental Value to the Practitioner? *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 43, 4, 363–383.
- Smedslund, J. (2015). The Value of Experiments in Psychology. I: *The Wiley Handbook of Theoretical and Philosophical Psychology*, N.Y.: Wiley, 359–373.
- Smedslund, J. (2016a) Why Psychology cannot be an Empirical Science. *Integrative Psychological and Behavioral Science*, 50, 185–195.
- Smedslund, J. (2016b) Practicing Psychology without an Empirical Evidence-Base: The Bricoleur-Model. *New Ideas in Psychology*, 43, 50–56.
- Wierzbicka, A. (1996). *Semantics: Primes and Universals*. Oxford: Oxford University Press.